

Decisiones Sacramentales, Theologicæ, Canonicæ, & Legales

In Quibus Tota materia Sacramentorum, Theologiæ Moralis, Juris Canonici, & Quæstiones plurimæ Juris Civilis explicantur, dilucidantur, & traduntur, Eruditionibus, Historiis, & Exemplis adornatæ ; Opus Episcopis, Vicariis, Parochis, Confessariis, aliisque Studiosis utile, ac jucundum In Libris novem ...

Via Lactea Sive Institutiones Iuris Canonici

Chiericato, Giovanni Maria

Augustæ Vindelicorum, 1730

Tit. XIV. De Probationibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94613](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94613)

& Doctores in l. 1. C. eod. & in cap. 1. eod. Atamen quamvis in causis spiritualibus non præstetur tale Juramentum, tamen in his Juramentum decisorium habet locum, quod defertur Actore non probante propter periculum animæ. c. Continebatur. & c. Attestationes, de Despons. Impub. Quod etiam procedit in causis non spiritualibus. l. Admonendi. ff. de Jurejur. ubi de Materia. In causis autem Ecclesiasticis frequentatur Juramentum, quod vocatur de veritate dicenda, quod etiam habet locum in spiritualibus. c. Dudum, de Elect. Et in hoc respondetur de veritate. §. Præterea, & ibi Gloss. hoc tit. Sed in Juramento calumniæ respondetur de credulitate. §. Penult. & ult. Auth. De iis, qui ingred. ad appell. Et hoc Juramentum præstatur etiam in causa appellationis. d. §. Præterea. cap. Ex ratione, de Appellat.

Quò ad Postremum. Effectus hujus Juramenti est, ut qui illud recusat, cadat à causa, seu ab Actione, & Reus pro confesso habeatur, ut hic in princ. c. Ult. eod. l. Ult. C. eod. tit. §. Ult. Atamen verum est, quod si omittatur, non vitatur processus. §. fin. hoc tit. d. c. 1. eod. in 6. quemadmodum etiam hoc colligitur ex. l. 2. C. eod. Alia multa congerit de hoc Juramento calumniæ. Pax Jordanus d. tom. 3. lib. 14. tit. 7. ubi num. 46. ostendit, quomodo juret Judæus, qui litigat cum Christiano. Sciat tamen studiosus Lector, quòd hodie tale Juramentum calumniæ neque in Ecclesiastico, neque in Laico Foro exigitur; forsitan quia experientia docuit, esse animabus perniciosum; dum homines ita fatagunt rerum temporalium, ut æternæ salutis penitus obliviscantur.

TIT. XIII.

Ult lite pendente nihil innovetur.

Quoniam instituta lite, & præstitis satisfationibus, & calumniæ Juramento exhibito, ad probationes, & merita causæ deveniendum est, quo tempore cum lis pendeat, nihil est innovandum: ob id de hac materia tractatur, & videbimus:

1. Lis quando pendere dicatur?
2. Qui sint effectus litis pendentiæ?

Quò ad Primum. Lis tunc pendere dicitur, respectu Innovationis non faciendæ, non solum quando lis est contestata, verum etiam quando citatio ad notitiam partis pervenerit, vel si non pervenerit, per eam steterit; dummodò tamen in citatione fuerit expressa causa, propter quam emanarit citatio. Clem. 2. eod. §. Lis autem, hoc tit. Et dicitur lis pendere, quotiescunque Judicium agitur, & causa expeditur c. 1. eod.

Quò ad Secundum. Effectus litis pendentiæ est, ut usquequò lis pendet, nihil possit innovari, quod sit in alicujus præjudicium. c. 1. & 2. ext. eod. Excipiuntur tamen Casus. Primus est, quando actorum communium, attestationum scilicet, & confessionum editio denegatur, vel Pronunciationis, Interlocutoriæ scilicet, vel fortè etiam Definitivæ illius Judicis, à quo est appellatum. l. 2. C. eod. concordat c. Cum. G. perpetuus, de Fid. Instr. & Gloss. in cap. Quoniam contrà. in verb. tempora. de Probat. Namque his duobus casibus licet supplicare apud Judicem. Tertio licet supplicare, ut procedat Judex. Quarto ut alius associetur, cum fortè ille suspectus sit. In Auth. in medio litis. §. Super hoc. coll. 8. Quinto

Daß. Clericati Tom. II, Lib. VIII,

excipitur casus, quando is, qui appellavit, fructus dissipat, nam non obstante litis pendentiæ, possunt sequestrari. §. Planè. hoc tit. c. fin. de Sequestr. poss. & fruct. l. Ab executore. C. Quorum appellat. non recipian. Item quoque si super Matrimonio lis pendeat, & in ipsa litis pendentiæ secundum Matrimonium sit factum; si primum non tenuisse declaratum fuerit, secundum non poterit irritari pendentiæ litis obtentu. §. fin. hoc tit. cap. Cum in Apostolica de Sponsal. Verum ei, qui ex contemptu contraxit, pœnitentia imponenda erit. d. c. Cum in Apostolica. Est & alius effectus, quia interim res litigiosa non potest alienari. c. Ecclesia. 1. & 2. ext. hoc tit. Alius effectus est, quia neque privilegium lite pendente impetratum prodest. c. fin. hoc tit. De hac Rubrica scribit copiose Pax Jordanus d. tom. 3. lib. 14. tit. 14. ubi præcipue agit de Attentatis, quæ essent commissa lite pendente, in contemptum Judicis, ostendens quomodo, & quando sint prius revocanda. Et de iisdem integrum Volumen scripsit Robertus Lancellotus, cujus inscriptio est de Attentatis.

TIT. XIV.

De Probationibus.

Postquam ea fuerunt explicata, quæ causæ cognitionem præcedunt, nunc de ipsa causæ cognitione est agendum; & quia hæc ex probationibus habetur; idcirco de Probationibus tractatur: & pro tituli expeditione videbimus:

1. Quid sit Probatio?
2. Quibus modis fiat?
3. Qui possint esse Testes?
4. Quibus Testibus credatur?
5. Quando sint Testes examinandi?

Quò ad Primum. Probatio est rei dubia per argumenta ostensio, si vè idoneis, & legitimis modis facta demonstratio. tex. hic in princ. & refert Goffr. in Sum. eod. num. 1. & dicitur probatio à Probo verbo, quod probè facit, qui ostendit, quod asserit: onus verò probandi ad asserentem pertinet. l. Ei. ff. eod. l. Actor. C. eod. Et sic probatio Judici. l. Quinquaginta. in fin. ff. eod. Sciat tamen studiosus Juvenis, quòd etiam Neganti incumbit onus probandi suam Negativam, quando ipsa est fundamentum suæ intentionis, si vè agendo, si vè excipiendo, ut docent omnes DD. quos longa serie congerunt Mascard. de Probat. conclus. 1092. Pacian. eod. tract. cap. § 1. n. 28. & Gabriel Commun. Conclus. in Tit. de Probat. concl. 6. Quorum Auctoritate Doctorum Ven. Congregatio Parochorum Paduæ obtinuit sententiam favorem contra Nobil. Antonium Mariam Bagarottum, qui negabat, Dotem spiritualement Filiz Marci Antonii Bagarotti Avi sui paterni fuisse solutam cum pecunia ejusdem Ven. Congregationis, quam ab ea Avus receperat ad livellum ad hunc finem. Et ideò quia dictus Antonius Maria non probavit suam Negativam; Nob. Dom. Franciscus Gerardinus Judex ad Officium Aquilæ Anno 1711. eum condemnavit ad solutionem dicti livelli: & causa per appellationem devoluta coram Nob. Dom. Hieronymo Belgrado Vicario Prætorio, fuit ab eodem prædicta sententia confirmata: quia tanquam Judices integerrimi, & eruditissimi cognoverunt, non sufficere Negare, sed Negativam esse probandam ab illo, qui se fundat in ipsa.

1 a

Quò

Quò ad Secundum, Probatio fit variis modis, ut hic in §. 2. Primò Partium confessione, quando scilicet Reus Positionibus respondendo, vel aliàs in iudicio de Intentione confiteatur Actoris. §. Partium. hoc tit. Et per Doctores in Rubric. eod. Positiones autem sunt quædam breves narrationes, facti seriem continentes, ad eliciendam veritatem conceptæ, super quibus quis petit ab Adversario responderi; quas ad faciliorem expeditionem litium propter partium confessiones, & probationum defectum, usus longævus in causis admisit, & juris probavit auctoritas. cap. 1. de Confessis in 6. cap. Dudum. 2. de Elect. Et differunt ab articulis, quia istæ fiunt per verbum Ponit, articulus fit per verbum probare intendit, & respicit probationes faciendas per testes, vel scripturas, casu quo positiones negentur; & de aliis etiam differentiis dic, ut per Speculatorem in tit. de Testib. §. Nunc videndum. col. 1. Vers. Sciendum est igitur. Et habetur in cap. Presentium. de Test. in 6. & vide Gloss. hic in §. 2. in Verb. Positionib. Igitur si quis Positionibus sibi factis respondere requisitus recusaverit, vel ne responderet, se per contumaciam subtraxerit, pro confesso habetur. §. Si quis igitur. hoc tit. cap. fin. de Confess. in 6. & notat in cap. Nullus. de Presumpt. Et quod dicitur de contumacia, declara, quòd hoc habeat locum, postquam à iudice respondere iussus est. §. Tamen: hoc tit. & not. in d. cap. fin. de Confess. in 6. Si ante se absentaverit, non habetur pro confesso, sed contra eum tanquam contumacem procedendum erit. cap. Prout. de Dolo, & contumac. Et supra diximus in tit. de Dol. & contum. Id tamen verum est, quòd confessio per errorem facta, veritati non præjudicat. §. Planè. hoc tit. cap. fin. de Confess. & ibi Abb. Secundò fit Probatio de positione partium. d. §. 2. hoc tit. quòd patet ex supradictis. Tertiò fit testium examine, quando testes examinantur super assertionibus Actoris; & hoc casu semper Reus est citandus, ut videat testes jurare, & deponere. §. Debet. hoc tit. cap. 2. de Test. Undè nota, quòd Testi non iurato non creditur. §. Sed & hoc tit. cap. Nuper de Testib. Undè si testes à iudice moniti sese vel odio, vel gratia, vel timore à ferendo testimonio subtraxerint, sub pœna excommunicationis erunt compellendi. §. Quod si. hoc tit. c. Super his. de Testib. cogend. & c. fin. eod. tit. Nec in hoc casu valeret Juramentum de non testificando. cap. Inimavit. & c. Constitutis. de Testib. & c. Quia plerique. de Off. Ordin. in 6. Igitur quando agitur de testibus examinandis, Iudex debet esse diligens examinando illos super omnibus qualitatibus totius causæ. §. Interrogabit. hoc tit. Itaque inquiret de causis, personis, loco, tempore, visu, Auditu, scientia, credulitate, fama, & certitudine. l. 3. ff. de Testib. & §. Si testes. 4. quæst. 3. Insuper animadvertet, Quo vultu, qua constantia, quavè animi trepidatione testes deponant. §. Illud hoc tit. d. l. 3. Undè Versus:

Heu quam difficile, crimen non prodere vultu?

Et ea, super quibus examinari debent testes, clauduntur his versibus:

Auditus, Visus, Persona, Scientia, Causa,
Fama, Locus, Tempus, ac Certum, Credulitas-
que.
Dum testes recipit, Iudex hac cuncta notabit.

Verum tamen nota, quòd quandoque mittitur domum ad suscipiendas testium attestaciones, ut si sint valetudinarii, vel senes, vel debilitate confecti, vel etiam depressi paupertate. cap. Si qui. de Test. §. Si qui tamen. hoc tit. Clem. unic. de Off. deleg. Et idem procedit in personis egregius. l. Ad egregias. de Jure Juran. Ubi de materia, & de hoc tractat Abb. in cap. Quoniam frequenter. Ut lit. non contest. & in d. cap. Si qui. Quartò fit Probatio per Instrumenta, quando scilicet illa exhibentur, quæ intentionem Actoris demonstrant; & hæc sunt ab Actore exhibenda, non autem à Reo, nisi illa sint communia cum Actore. §. Non tamen. h. tit. lib. 1. C. de Edendo. l. Nimis. C. de Testib. cap. 1. ubi de materia, extr. eod. Fit etiam probatio aliis administris, ut notorietate rei, suspitione vehementi, atque aliis conjecturis; de quibus vide Goffredum in Rubr. eod. & communiter DD. ibi. Et de his aliquid nos dicemus.

Quò ad Tertium, Regula traditur, omnes Testes esse posse, nisi forte quis speciali ratione prohibeatur l. 1. ff. de Testib. §. In Summ. hoc tit. cap. 1. Testib. Testes autem reputantur Conditione, Natura, & vita. Conditione, si liber sit testis, non servus; Servus enim perpæ metu dominantis testimonium supprimit veritatis. cap. Forus. §. Testes, de Verb. signif. cap. Si testes. §. Item in criminali. in verb. liberi. 4. quæst. 3. l. Quem liberi. C. de Testib. Natura reputatur testis, si vir sit, non scemina. c. Mulierem. 33. quæst. 5. Et hoc procedit de jure Canonico in criminalibus, quòd secus est secundum leges, ut notatur in d. cap. Forus. Sunt tamen casus criminales, in quibus etiam mulieres admittuntur, etiam si sint malæ famæ, cap. Tanta. de Simon. Et qui sint isti casus, vide Felin. in cap. Quam ext. de Testib. Ratio autem hujus dicti est, quia mulieris testimonium varium, & mutabile semper est. Ita Virgil. lib. 4. Æneid. & notatur in d. c. Forus. Ubi habentur versus isti:

Quid levius fumo? Flamen. Quid flamine? Ven-
rus.

Quid vento? Mulier. Quid muliere? nihil.

In his autem casibus, in quibus mulieres admittuntur ad testimonium, notandum est; quòd propter honestatem, & naturalem ipsarum pudorem, debet mitti domum ad testimonium earum recipiendum. §. Cujus tamen. hoc tit. cap. 2. de Jud. in 6. Vita reputatur Testis, si innocens sit, & integer; ut si sit immunis à crimine enormi, ut per Abb. in cap. Testimonium, de Testib. Secundo; ut si procul ab infamia. Abb. ibid. Tertiò suspitione careat, ut scilicet non sit inimicus. cap. Accusatores. 2. quæst. 5. Quartò, debet esse liber criminis suspitione, quia non debet in aliquo vacillare. cap. Tantis. d. 81. Et declarat Abb. in cap. de Except. in 3. notab. Si enim vita bona defuerit, fide carebit testis. §. Vita hoc tit. d. c. Testimonium. c. 1. de Accusar. d. c. Forus. in fine. Item infidelis contra fidelem non admittitur. §. Christianorum. hoc tit. cap. Judas de Testib. cap. Si hereticus. 2. quæst. 7. cap. Ipsa pietas. 23. quæst. 4. Verum quòd dictum est de criminoso, quòd non possit esse testis, recipit distinctionem, quia si perseverat in criminetam in civili, quam in criminali causa à testimonio ferendo procul repellitur; qui si fuerit emendatus, in causa civili admittitur. §. Planè. hoc tit. d. cap. Testimon. de Testib. Et ibi tractatur materia, Item repelluntur à testimo-
nio

nio domestici testes, & similem habentes causam, §. domestici. h. t. l. penult. ff. eod. cap. In litteris. extr. de Testib. cap. Personas. eod. de Testib. Item in causa appellationis non potest esse testis is, qui fuit Procurator, vel Advocatus in prima Instantia. §. Is quoque hoc tit. cap. Insuper. de Testib. Et notatur in cap. fin. de Testib. in 6. Item Clerici in causa Ecclesiarum suarum; & aliae singulares personae in causa suae universitatis repelluntur, si constituti sint principaliter ad agendum, respondendumve. §. In Summa hoc tit. d. cap. Insuper. cap. Cum nunciis. & cap. in tuis. eod. de Testib. In criminalibus tamen repelluntur. cap. Super prudentia. l. 4. quas. 2. Item Monachi, & quicumque sub alterius obedientia vivit, non admittuntur ad testimonium ferendum, nisi de licentia sui Praefuli. §. Monachi. hoc tit. cap. Monachi. l. 6. quas. 1. Si tamen non interveniat Superioris licentia, horum testimonium valebit. Ita tenet Speculator in tit. de Test. §. 1. Vers. Item excipitur. facit cap. Nuper. de Testib. c. Etsi Christus. de Jurejur. Item nemo admittitur ad testimonium in causa sua principaliter, vel secundario. l. Omnib. C. eod. tit.

Quod ad Quartum. Testibus illis creditur, qui probatae sunt vitae, & jurarunt, ut patet ex supradictis. Testi enim non jurato non creditur, nisi fortasse remittatur Juramentum à partibus. §. Sed & testium hoc tit. cap. Tuis. extr. de Testib.

Quod ad Postremum. Testes sunt examinandi postquam Actor declaravit intentionem suam, ante quam tamen sit publicatus processus: concordat cap. Causam. l. 2. & c. Constitutus. & c. Cum venisset. extr. de Testib. Clem. 2. de Testib. Quod ampliatur, ut habeat locum etiam in causa appellationis. d. Clem. 2. Hoc limita, nisi nova emergant capitula; hoc enim casu recepto solemnium Juramento testium, non obstante publicatione facta, nec in primo, nec in secundo Judicio rejiciendi erunt. §. Quod si nova. hoc tit. cap. Cum Joannes. de Fid. Instrum. cap. Ex tenore; & ibi notatur de Test. Clem. 2. de Testib. Alios casus enumerat Abbas in d. cap. Causam. cap. Constitutus, & in d. cap. Cum venisset. & alii in dictis Jurib.

Verum sicut post publicationem super iisdem articulis non admittuntur testes; ita quoque post eam, non potest testibus objici. §. Sed interdum. hoc tit. cap. Nulli de Elect. in 6. Nisi is, qui vult objicere, sit paratus ostendere illud, quod vult objicere, post publicationem dedicisse. cap. Pastoralis. de Exceptionib. §. Sed etsi. hoc tit. & notatur in c. Praesentium. de Testib. d. cap. Nulli. Vel nisi sit protestatus. §. Idem Juris. h. t. Abb. in d. cap. Praesentium.

Unum tamen nota, quod non solum testes probatorios, sed & reprobatorios probatorium reprobare licet, quamvis quarti testes contra tertios non admittantur, ne contingat negotium in infinitum protrahi. §. Illud. cum seq. hoc num. tit. cap. Licet. 3. de Testib. Et licet Judici quancunque usque ad sententiam interrogare testes super facto. §. Quod si circa. hoc tit. cap. Cum clamor. de Testib. Quos etiam repetet super omiffis. §. Repetere. hoc tit. cap. Per tuas. de Testib.

Modò, quia probationes fiunt non solum per testes, verum etiam & per Instrumenta, ut supra diximus; & tex est in §. At si partes; ideo secundum quod supra promissimus; aliquid de hac materia videamus,

Et in primis sciendum est, quod Instrumentorum appellatione etiam testes continentur, c. Pervenit. l. primo. de Testib. cogend. l. 1. ff. de Fid. Instrum. Tamen secundum strictam significationem, appellatione instrumentorum, veniunt solummodo scripturae, quae in Judicio exhibentur, d. §. At si partes. cap. Cum Joannes. de Fid. Instrum. & cap. Fortè. in fine. 24. q. 4.

Itaque Instrumenta possunt in Jure exhiberi non solum ante attestationum publicationem, sed & postea usque ad definitivam sententiae calculum, ante conclusionem in causa, §. Exhiberi. h. tit. c. Cum dilectus. de Fid. Instrum. Scripturae autem, vel Instrumenta, quae fidem faciunt, debent esse publica. Publica autem Scriptura dicitur, quae per manum publicam scripta fuerit, aut sigillo authentico munita. §. Non tamen. hoc tit. cap. 2. de Fid. Instrum. Hoc idem habet locum in exemplis ab originalibus solemniter sumptis, cum scilicet originalia Ordinario, vel alteri, ab eo specialiter ad hoc Delegato, praesentantur, qui ex iis per publicam personam exemplum sumi praecipit. §. Idem. hoc tit. c. 1. de Fid. Instrum. Quod extenditur ad ea exemplaria, quae Notarius morte praeventus non perfecit, sed in notis tantum reliquerit. §. Eandem. hoc tit. c. Cum P. Tabellio. de Fide Instrum. Et quamvis ista Instrumenta non debeant esse cancellata, aut abolita, neque ulla parte sui vitiata; attamen error unius litterae haud praepjudicat, quo minus Instrumentis sic excerptis fides habeatur. §. Exhibentur. hoc tit. cap. Ex parte. de Fid. Instrum. c. Ad audientiam. de Rescript.

Huic probationi accedit ea, quae fit per Jusjurandum; quae probatio tunc demum locum habet, si Actor nec testibus, nec instrumentis intentionem suam probaverit; namque hoc casu permittente Judice suppletur per Jusjurandum. §. Quod si. hoc tit. c. Ex litteris. & cap. fin. de Jurejur. Et hic nota, quod Juramentum in hac materia duplex est: aliud Necessarium, aliud Voluntarium. Necessarium est, quod ad supplendas probationes à Judice parte deferitur. d. c. Ex litteris. c. Etsi Christus. & c. fin. de Jurejurand. Et dicitur necessarium, quia & necessario à Judice partibus deferri debet, neque à partibus aliquo modo potest recusari, si rite delatum sit. §. Sed cum hoc tit. in bona fidei. C. de Reb. cred. Tradunt DD. in l. Admonendi. ff. de Jurejurand. Et Canonistae in cap. fin. de Jurejur. Recusari autem post hujusmodi Juramentum, ut si Actor plenè probavit, quando scilicet Judex ex his, quae sibi ostensa sunt, est adductus ad fidem, & credulitatem ejus, quod intenditur. l. Ad fidem. ff. de Testib. l. Quinquaginta. ff. de Probation. Vel si rem non plenè cognitam sibi asserat, super qua debet jurare; ita notatur in d. l. Admonendi. Et ideo haeredi non deferitur, quia verisimiliter ignorat veritatem negotii. De aliis causis hujusmodi per Legistas videbis in l. Manifeste. de Jurejurand. & per Canonistas in cap. fin. de Probat. Deferitur autem Reo, si pro eo fuerint praesumptiones, nisi inspectis personarum, & causae qualitatibus, illud Actori deferendum censeat Judex. §. Sed etsi. h. t. d. cap. fin. Unde nota duo. Primum, quod non cuilibet deferitur hoc Juramentum, sed tali, qui reputetur persona honesta, & bonae vitae; quia vili, & suspecta de perjurio non deferitur. cap. fin. §. Plane. de Jurejurand. Secundum, quod hoc Juramentum in causa ardua, & cri-

minali non defertur, sed solummodò in causa, quæ non sit magna, sed modica, ut traditur in *l. Admonendi. de Jurejur.* in *l. In bona fidei. C. de Reb. creditis.* Et hæc sufficiant de Juramento necessario: Modo

Voluntarium est, quod à parte parti in Judicio defertur, & hoc etiam decisorium dici potest, quia litem terminat; & Voluntarium dicitur, quia pars non nisi volens defert, & ab eo, cui defertur, licitè recusari, & referri poterit. *§. Voluntarium. b. t. d. c. fin. l. Generaliter §. Sin autem. C. de Jurejur. & Hostien. in d. cap. fin. de Jurejur.* Verum, quod dictum est, Juramentum posse referri, id non semper locum habet, etenim in famosis actionibus, ut furti, injuriarum, & hujusmodi, non refertur Juramentum; ratio est, quia non Actor, sed ipse, qui convenitur, facti proprii conscius esse debet. *§. Planè. hoc tit. not. Abb. in d. cap. fin.*

Accedit Probatio, quæ fit inspectione Judicis, ut puta si pro terminanda lite, propriis oculis loca Judex subijcit, aut ex aspectu corporis ætatem colligit, aut cum ex litteris Ordinarii, vel Apostolicis excommunicatus, aut honestatus quis deprehenditur; vel cum ad probandam virginitatem ab honestis, & prudentibus Matronis vice sua Judex inspicere mulierem jubet. *§. Judicis. hoc tit. cap. Ex litteris. & cap. Causam. de Probation. l. Minor 26. annis edito Præside. ff. de Minorib. c. 1. eod. tit.*

Facti etiam notorietate contingit probatio; ubi enim res notoria est, nulla aut testium, aut Instrumentorum probatio requiritur. *§. Sed etsi quid. b. t. cap. Super eo. de Testib. cogend.* Nota nihilominus, quod quamvis notorium releveret ab onere probandi, non tamen relevat ab onere proponendi, & allegandi, ut not. in *Clem. Appellanti. in verb. Alias. de Appellat.* Est Gloss. in *c. 2. la prima. extr. Ut lite non context.* Notorium autem triplex est: Facti, Juris, & Præsumptionis. Facti Notorium dicitur, quod ita se exhibet hominum conspectui, ut nulla tergiversatione potest celari. *c. Tua. & cap. fin. de Cohabit. Cleric. & Mulier.* Juris dicitur Notorium illud, de quo aliquis condemnatur, vel est in Jure confessus. *c. Vestra. & d. cap. fin.* Notorium præsumptum est paternitas, filiatio. *l. Quia semper. ff. de in Jus voc.* Est autem differentia inter notorium, famosum, & publicum. Notorium enim ex scientia, & certo Auctore est; probarique potest. Famosum est, quod communiter circumfertur; sed ex evidentia facti, aut certo Auctore non procedit. Publicum est commune notorio, & famoso. *c. Tua nos. de Cohabit. Cleric. & Mulier.* Ad faciendum autem Notorium necessarium est, ut constet, aut populo, aut majori parte vicinæ, vel vici, dummodò non sint pauciores decem, Abb. in *d. c. Tua.*

Notorio proxima est vehemens suspicio; ut si quæretur de carnali copula, & sint qui deponent, se vidisse solum cum sola, nudum cum nuda in eo lecto jacentem, locis secretis, & ad hoc commodis, & horis electis; namque ex his suspicionibus tam vehementibus sequutam copulam pronunciari poterit. *§. Ad notorium b. tit. cap. Ex Litteris. cum seq. de Præsumpt. c. Præterea. de Testib.* Omnibus autem his probationibus fama præstat adminiculum. *§. fin. hoc tit. c. Illud. & ibi plenè notatur de Præsumpt.* Ut si agatur de Matrimo-

nio, & dicerentur Vir, & mulier simul diu habitasse; & se conjuges nominasse, & annulos detulisse; hæc dicitur fama, quæ potest prodesse aliis probationibus. *d. c. Illud.* Et quoniam hæc materia est vastissima, in Praxi recurendum est ad ampla Volumina tum Mascardi, tum Paciani, qui scripserunt latissime de Probationibus.

TIT. XV.

De Sententia, & Re judicata.

Cum duo sint præcipuè actus Judicii, Cognitiono causæ, & ipsius Decisio, quæ fit per sententiam; ob id nunc post Titulum de Probationibus, in quo est tractatum de cognitione, subnectitur iste titulus, in quo agitur de causæ decisione, idest de Sententia; & pro expeditione tituli videbimus:

1. Quid sit Sententia?
2. Quot sint ejus species?
3. Quomodo sit ferenda?
4. A quibus?
5. Qui sint effectus?

Quò ad Primum. Sententia est *Controversia proposita à Judice ritè facta definitio: ut hic in princ. DD. in Rubrica. extr. eod.* Dicitur autem ritè facta, & non rectè, quia verbum *Ritè* respicit Justitiam ex causa; *Ritè* verò Justitiam ex ordine. *l. Non putavit. §. Non quavis. ff. de Bon. poss. contr. tab.* Omissio autem Justitiæ ex causa non reddit sententiam nullam. *l. 1. c. de Appellat.* Sed omissio, vel defectus Justitiæ ex Ordine ita officit, ut pronunciatum non sit validum. *l. 4. §. Condemnatum. ff. de Re Jud. & per Bartol. in l. Prolatam. C. de Sent. & in loc.*

Quò ad Secundum. Dux sunt Sententiarum species. Alia est Interlocutoria; Alia Definitiva. *§. Sententiarum. hoc tit. & in c. fin. de Jud.* ubi ponuntur etiam aliæ Sententiarum species, sed hæc dux sunt principales. Interlocutoria est illa, quæ inter principium, & finem causæ fertur, super his, quæ incidunt, vel emergunt. Gloss. in *Clem. 1. de Sequestr. poss. & fruct.* & sequitur Abbas, Hostiens. & Goffr. in *Rubr. eod.* Exemplum, ut si Judex ad dandam, vel negandam dilationem ad examinandos testes, vel exhibenda instrumenta interlocuitur: vel super exceptionibus dilatoriis, sive peremptoriis pronunciat, ut not. in *Clem. fin. de Appellat.* Et Sententia interlocutoria non fertur in scriptis, & eam Judex ante definitivam sententiam revocare poterit. *l. Quod jussit. ubi Bart. ff. De Re Judic. & per Canonistas in cap. Cum cessante. de Appellat.*

Definitiva autem Sententia est definitio Judicialis, quæ condemnando, vel absolvendo, principali controversiæ finem imponit. Quam Judex postquam tulerit, non potest retractare; si vè æqua, sive injusta sit. *§. Definitiva. hoc tit. facit cap. Jurgantium. extr. eod. & est tex. in l. Judex postquam. ff. eod.* Nota nihilominus, quòd etsi Sententia non contineat verbum condemnandi, vel absolvendi, attamen valet, si verbum æquipolens contineat. *§. Non tamen. hoc tit.* Non enim tam verba consideranda sunt, quam voluntas; cum non intentio verbis, sed verba inserviant intentioni. *c. Intelligentia. & c. Præterea. de Verb. signif. Abb. in cap. In his. de Verb. signif.*

Quò